

Regionální rozvoj - Inovace v Evropské unii a v České republice

Ivana Mandysová

Úvod

Hlavním zdrojem inovací je výzkum a vývoj, ale nepochybně k inovacím přispívá i vlastní kreativita podnikatelů a kvalifikovaných zaměstnanců. Inovace a inovační proces je tedy doménou podniků. Podpora inovací je realizována utvářením rámcových podmínek pro podnikání a odstraňováním nejrůznějších překážek institucionálního nebo právního charakteru. Inovace je existenčně spjata s podnikáním. Podnikatelské subjekty se v konkurenčním tržním prostředí snaží zajistit další rozvoj svého podnikání cestou inovací. Nalézají a využívají nové tržní příležitosti a tak si zajišťují svou další existenci. Na trhu jsou inovace cestou k podnikatelskému úspěchu.

V oblasti inovací podporuje Evropská unie komplex nástrojů, které podnikatelským subjektům pomáhají udržet konkurenceschopnost a jsou tedy hnací silou inovací. Stěžejním zdrojem inovací je výzkum a vývoj, ale velkou roli hraje kreativita podnikatelů a kvalifikovaných zaměstnanců.

Inovace v Evropě – Evropský paradox

Významným impulsem pro vnímání podnikání byl tzv. Evropský paradox v 90. letech dvacátého století. Jeho podstatou bylo poznání, že **evropské země hrají vůdčí roli v globálním vědeckém výzkumu, avšak zaostávají ve schopnosti konvertovat tuto sílu do inovací komerčně využitelných**. Evropské země původní patnáctky (EU-15) vytváří méně patentů s vysokou ekonomickou hodnotou, než USA nebo Japonsko. Evropa zaostává za Spojenými státy americkými v počtu patentů v biotechnologii a informačních a komunikačních technologiích. Většina nových členských zemí zaostává relativně nízkou úrovní vědeckých a technologických výstupů. Přestože existují pozoruhodné tendence v několika nových členských zemích, dá se očekávat, že současná situace vede v Evropské unii k posílení vědeckého potenciálu, avšak technologické výstupy budou zaostávat, obzvlášť v kratším období. Relativně silný výkon evropské sedmadvacítky na vědeckém poli bude kontrastovat s slabším vývojem v komerčním využití nových technologií.

Poznání pokročilo a důsledkem Evropského paradoxu byla vysoká úroveň investic do nových technologií ze strany soukromých firem stejně jako ze strany veřejných výzkumných pracovišť a univerzit. Dle podílu do výzkumu a vývoje na celkovém HDP lze soudit, že evropské země do výzkumu nových technologií značně investují. Stejně tak úroveň investic do lidského kapitálu a vzdělávání má i z celosvětového pohledu v rozvinutých evropských zemích nejvyšší poměr. V procesních postupech Evropské unie nefungují mechanismy, vlivem kterých by investice do nových technologií jako takové zaručily ekonomický růst a zaměstnanost. Investování do technologií je v evropském měřítku zajišťováno spíše díky institucionálním mechanismům. Transformace do tržní roviny a komercializace je spíše vedlejším efektem.

Důležitým dokumentem je **Bílá kniha výzkumu, vývoje a inovací** v České republice vytváří podklady pro přípravu strategických národních dokumentů, zejména Národní politiky výzkumu, vývoje a inovací ČR. bílá kniha popisuje základní východiska, tj. klíčové dokumenty v ČR. Stanovuje hlavní principy, na základě kterých jsou formulovány návrhy cílů a opatření pro politiku výzkumu, vývoje a inovací a dalších strategických dokumentů v této oblasti. Rozpracovává konkrétní cíle a návrhy opatření, které jsou rozděleny do čtyřech oblastí: prostředí a systém, lidské zdroje, financování a infrastruktura a spolupráce. [1]

Bílá kniha vidí **finanční prostředky ze strukturálních fondů Evropské unie (SF)**, které má Česká republika k dispozici pro léta 2007-2013 jako výjimečnou možnost ke zlepšení situace malých a středních podniků v oblasti komercializace nových poznatků a k posílení spolupráce veřejného výzkumu s podnikovou sférou.

Trendy podpor inovací

Podpora výzkumu, vývoje a inovací je důležitým cílem společného zájmu celé Evropské unie. Článek 163 Smlouvy o ES stanoví, že „Společenství má za cíl posilovat vědecké a technologické základy evropského průmyslu a podporovat rozvoj jeho mezinárodní konkurenceschopnosti, jakož i podporovat všechny výzkumné činnosti, které jsou pokládány za nezbytné“. [2] V článcích 164 až 173 Smlouvy o ES jsou vymezeny činnosti, které mají být v této souvislosti prováděny, a oblast působnosti a provádění víceletého rámcového programu.

Definice inovace podle dokumentu Evropské komise č. 2003/112 zní: „Inovace je obnova a rozšíření škály výrobků a služeb a s nimi spojených trhů, vytvoření nových metod výroby, dodávek a distribuce, zavedení změn řízení, organizace práce, pracovních podmínek a kvalifikace pracovní síly.“ [3] Inovace spočívá ve výrobě a využití novinky v ekonomické a sociální sféře.

Evropská unie orientuje svou inovační politiku stále víc na rámcové programy základního a aplikovatelného výzkumu podpořeného ze strukturálních zdrojů EU a založeného na multizdrojovém financování podle principu adicionality (prostředky unijní, prostředky státního rozpočtu země, a prostředky podnikatelské sféry). Realizují ji státní výzkumné ústavy, výzkumná centra vysokých škol a výzkumná centra velkých národních firem. Na významu nabývají tzv. startovací centra pro malé technologické a inovační firmy, inovační a technologické parky. Zde však EU vytváří jakousi alternativní strategii – na jedné straně ponechává podstatně větší prostor k činnosti národním vládám a zdrojům z jejich rozpočtů, na druhé straně požaduje podstatně větší koordinaci a koncentraci prostředků u nadnárodních průřezových projektů, které jsou věnovány klíčovým technologickým změnám (především v oblasti zavádění informačních technologií). Rozhodujícím aspektem ke zvýšení konkurenceschopnosti EU považuje následující klíčové směry:

- využití alternativních zdrojů energie,
- zavádění elektronického a internetového obchodu,
- rozvinutí telekomunikačních a počítačových systémů a sítí, hardwarového a softwarového vybavení,
- budování rychlostní infrastruktury, zejména rychlostních železnic, umožňujících rychlý pohyb zboží v rámci celé EU,
- budování ekologických projektů a snižování zátěže životního prostředí v podmínkách EU.

O těchto klíčových inovačních směrech hovoříme nejen proto, že se u nich předpokládá výrazná podpora ze zdrojů Evropské unie, ale zejména proto, že se podpora těchto vybraných oblastí promítne i do korekce daňových systémů, financování projektů ze zdrojů EU, případně do udělování výjimek v rámci státní podpory vybraným subjektům.

Podpora podnikání financovaná z prostředků státního rozpočtu České republiky i z fondů Evropské unie má také formu podpory inovací, vědy výzkumu a vzdělávání. Vláda České republiky podporuje investice do výzkumu, vývoje a inovací, center strategických služeb a technologických center. Velmi důležitou součástí podpory podnikání je podpora technologického vývoje a inovací. Stát se orientuje na budování technologických parků, kde se většinou koncentrují technologické firmy, na spolupráci s vysokými školami a s vědeckovýzkumnými centry dotovanými státem. Další formou podpory je budování klasických průmyslových zón, orientovaných především na pomoc nově založeným a rozvíjejícím se podnikům. Z hlediska financování technologické podpory je novinkou vznik specializovaných úvěrových programů na zakládání nových technologických center či nových podniků nebo center poskytujících strategické služby.

Technologická centra – zaměřují se na vývoj a inovaci výrobků s vysokou přidanou hodnotou a na nové technologie, např. specifický software a aplikace, jež jsou součástí těchto výrobků a technologií. Musí existovat předpoklad jejich praktické aplikace ve výrobě.

Centra strategických služeb – zabývají se vybranými činnostmi společností, jež úzce navazují na nové informační technologie, mají mezinárodní orientaci a mohou to být například expertní řešitelská centra pro informační a telekomunikační technologie, centra sdílených služeb, high-tech opravárenská centra a centra pro vývoj software.

Základem pro tvorbu efektivního inovačního systému reprezentovaného špičkovými technologiemi je komplexní **inovační politika státu**, jež zabezpečuje propojení akademické sféry – tzn. výzkumných, vzdělávacích a inovačních aktivit, s praxí, tedy sférou podnikovou.

Českou národní inovační politiku formuluje dokument schválený v této souvislosti v roce 2005 s názvem **Národní inovační politika pro období let 2005 – 2010**. Jejimi hlavními prioritami jsou zejména posílení výzkumu a vývoje jako zdroje inovací, vytvoření podmínek pro funkční spolupráci veřejného a soukromého sektoru, zajištění lidských zdrojů pro inovační aktivity a zefektivnění výkonu státní správy ve výzkumu, vývoji a inovacích.

Národní inovační politika České republiky na léta 2005–2010 obsahuje soubor cílů, úkolů a nástrojů na podporu inovačních aktivit.

Pro léta 2005 až 2010 obsahuje čtyři nosné cíle:

- posílení výzkumu a vývoje jako zdroje inovací,
- vytvoření podmínek pro funkční spolupráci veřejného a soukromého sektoru,
- zajištění lidských zdrojů pro inovační aktivity
- zefektivnění výkonu státní správy ve výzkumu, vývoji a inovacích.

Dalším z kroků, pomocí nichž budou naplňována konkrétní opatření Národní inovační politiky České republiky, je i Reforma systému výzkumu, vývoje a inovací v ČR, která byla schválena 26. března 2008.

Zhodnocení inovací v ČR a v EU a řešení problému

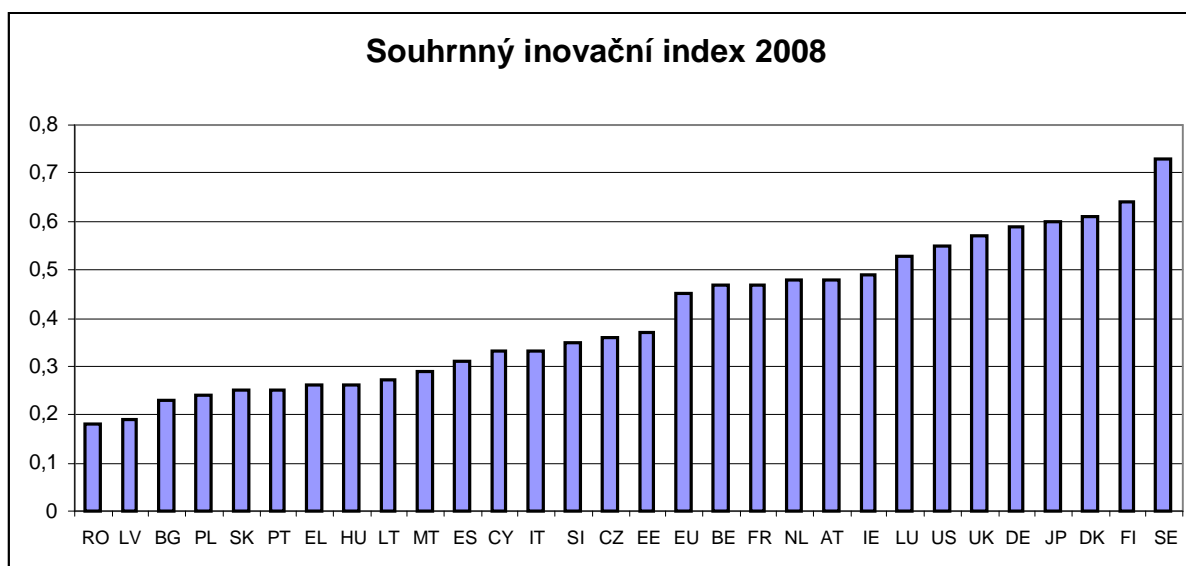
Evropská komise iniciovala v rámci Lisabonské strategie Společenství komplexní přístup k hodnocení inovační výkonnosti jednotlivých států a na základě tzv. **Evropského inovačního skóre** (European Innovation Scoreboard – EIS) každoročně provádí evaluaci inovačních aktivit v Evropské unii, jednotlivých zemích i v České republice. Jedná se o statistický nástroj pro vyhodnocování úrovně inovačních systémů a politik. Je v současné době zařazen do aktivity INNO-Metrics, která je součástí široké iniciativy zvané PRO INNO EUROPE. [4]

Evropské inovační skóre je založeno na **souhrnném inovačním indexu** (Summary Innovation Index - SII), který je složen z několika kategorií. V rámci souhrnného inovačního indexu jsou hodnoceny zejména **inovační charakteristiky malých a středních podniků**, možnosti financování jejich podnikatelských záměrů pomocí rizikového kapitálu nebo např. výdaje v oblasti informačních a komunikačních technologií.

Souhrnný inovační index se skládá z 25 indikátorů (viz příloha A), které jsou rozděleny na indikátory vstupů, to jsou Hnací síly inovací, Tvorba znalostí, Inovace a podnikání a indikátory výstupů, kterými jsou Aplikace / užití a Duševní vlastnictví.

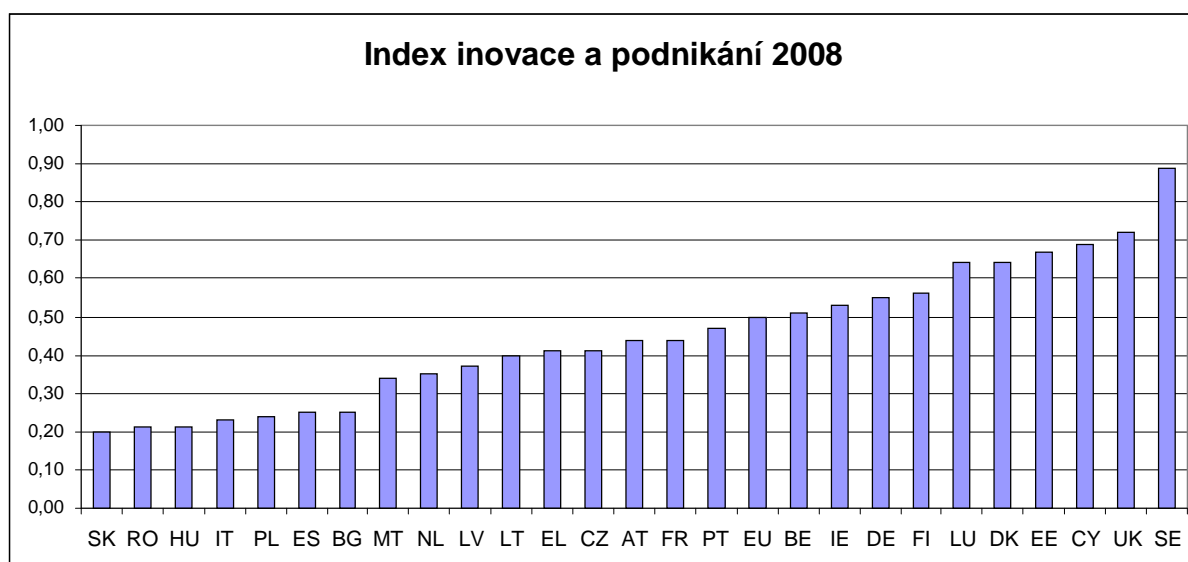
Mezinárodní srovnání ukazují nepříznivé hodnocení ČR v mnoha ukazatelích. Nejslabší výsledky hodnotí zaostávání v předpokladech inovační výkonnosti. Relativní počet pracovníků ve výzkumu a vývoji se jeví jako nízký. Podíl rizikového kapitálu ve výdajích na výzkum a vývoj a na inovace lze rovněž hodnotit jako slabý. Zaostávání existuje v efektivním transferu výsledků vědy a výzkumu do inovačních procesů, ve kvalitě podnikové správy, v efektivnosti finančních trhů a v neposlední řadě v kvalitě veřejných institucí.

Česká podnikatelská sféra se důsledkem toho stává závislá na dovozech velice drahých a pro mnohé podnikatelské subjekty finančně nedosažitelných zahraničních licencí, technických znalostí a know-how, strojů a progresivních technologií. Uvedená závislost se projevuje dlouhodobě přetrvávajícím „podkapitalizováním“ výrobně-technické základy průmyslu, a to v převážné části u malých a středních podniků. Pomalu postupuje restrukturalizace, přežívají kvalitativně méně náročné výroby v řadě průmyslových odvětví.

Graf č. 5 - Souhrnný inovační index 2008, zdroj: PRO INNO EUROPE [4]

Dle grafického vyjádření Souhrnného inovačního indexu s hodnotou **0,36** zůstává Česká republika za průměrem zemí Evropské unie. Je mezi skupinou tzv. „umírněných inovátorů“ s celkovým inovačním výkonem pod průměrem EU, ale nikoliv na samém konci tabulky. Další země „umírnění inovátoři“ s podobnou výší inovací jsou Estonsko, Slovinsko, Itálie, Kypr a Španělsko. Postavení České republiky se však v průběhu posledních let pomalu zlepšuje, když ještě v roce 2003 dosahovala úrovně 0,32 (2004 – 0,33; 2005 – 0,34; 2006 – 0,36 v roce 2007 pak 0,36). Tento trend může být výsledkem opatření realizovaných v předchozích letech. Průměru Evropské unie by měla Česká republika při současném tempu růstu dosáhnout přibližně za deset let. Česká republika má relativně silnou výkonnost v oblasti užitých inovací a má vysokou úroveň indikátorů prodeje nových výrobků na trhu, malý objem výrobků nových ve podniku.

Graf č. 6 - Index inovace a podnikání 2008, zdroj: PRO INNO EUROPE [4]

Index **Inovace a podnikání** (Innovation and Entrepreneurship) reprezentuje stupeň inovační aktivity na podnikové úrovni. V kategorii „**inovace a podnikání**“ dosahuje Česká republika průměrných výsledků a spolu s např. Litvou či Řeckem zůstává za úrovní průměru zemí EU27. Česká republika od roku 2003 dosahuje stabilní úrovně indexu **0,41** a její postavení zůstává mírně pod průměrem států Evropské unie. Oproti Švédsku, které představuje v dané klasifikaci absolutní špičku, dosahuje česká ekonomika pouze 46 %.

Hlavními překážkami vývoje a inovací v České republice jsou především nedostatečné výdaje podniků na inovace, nízká schopnost využít rizikového kapitálu pro financování inovačních projektů, nedostatek podpůrných služeb inovační infrastruktury, nedostatečná spolupráce vysokých škol a výzkumných institucí s podniky, nepříznivé podnikatelské prostředí a slabá inovační kultura.

Jako hlavní bariéry rozvoje inovačních aktivit se jeví nedostatečný rozsah a nevhodný mechanismus financování inovací. Mezinárodní srovnání ukazuje, že se v ČR prakticky nerozvinulo rizikové financování inovačních firem. Důvodem je **chybějící vstřícná legislativa** upravující podporu investic finančních institucí do rizikového kapitálu a současně i nedostatečné zdroje pro financování větších výzkumných projektů. Podíl výdajů na rizikový kapitál v počáteční fázi rozvoje firmy je zhruba třetinový ve srovnání s vyspělými státy.

Možný příznivý efekt vyšší technologické úrovně podniků se zahraniční kontrolou na objem výdajů na výzkum a vývoj v ČR je redukován hlavně tím, že v řadě oborů došlo **pouze k transferu technologií**, které byly vyvinuty v zahraničí se snahou pokrýt náklady na výzkum a vývoj v mateřské zemi. Podcenění tohoto aspektu v systému investičních pobídek tedy znamenalo, že příliv zahraničního kapitálu do zpracovatelského průmyslu ČR přinesl podstatně **menší přínos pro zvýšení jeho technologické úrovně**.

Stát by rovněž neměl stavět překážky inovační aktivitě, neměl by zavádět opatření, která by ji znesnadňovala a zpomalovala. **Podpora státu** a jeho orgánů by se měla projevit v celé řadě proinovačních opatření cíleně vytvářejících příznivé inovační prostředí jako nedílnou součást podnikatelského prostředí. Malým a středním podnikům (MSP) je v tomto smyslu potřeba věnovat zvláštní pozornost.

Podporovat systematické zvyšování znalostí svých zaměstnanců budou muset i podniky tak, aby tyto byly transformovány do přidané hodnoty výrobků a služeb a aby vytvářely nové vyšší užitné hodnoty pro zákazníka, pro majitele i pro podnik. **Lisabonská strategie** počítá s poskytováním podpory především podnikům s vyšším inovačním potenciálem, ale nezapomíná se ani na podporu vzniku nových (malých) podniků a na podporu dalšího rozvoje existujících podniků v souvislosti s růstem jejich konkurenceschopnosti.

Závěr

Stát může svým aktivním přístupem zlepšovat podnikatelské prostředí následujícími způsoby:

- Zjednodušit podmínky pro zakládání nových podniků s inovačním potenciálem a ulehčit jim realizaci vlastních inovačních projektů
- Spolufinancování prostředky strukturálních fondů Evropské unie prostřednictvím schválených národních operačních programů
- Zavádění nových prodejních kanálů (marketingová inovace)
- Ochrana práv průmyslového vlastnictví a pro zvýšení využívání ochrany duševního vlastnictví ze strany malých a středních podniků
- Podpora spolupráce akademické a podnikové sféry spojená s transferem výsledků výzkumu a vývoje do praxe
- Podpora zakládání a rozvoje podnikatelských inkubátorů a podnikatelských inovačních center
- Podpora perspektivních podnikatelských záměrů – privátních investorů – tzv. Business Angels. Právě zakládání a rozvoj sítí Business Angels bude též patřit do spektra projektů, jež budou pro rozvoj inovační infrastruktury také podpořeny.
- Podpora zakládání odvětvových seskupení podnikatelských subjektů - klastrů a technologických platforem. Na tuto oblast podpory je zaměřen program Spolupráce Operačního programu Podnikání a inovace.

Zaostávání vědecké, technické a inovační výkonnosti ČR je dlouhodobě setrvalým stavem a odráží dosud nízkou úroveň rozvoje tuzemské znalostní ekonomiky a omezený rozsah a slabou intenzitu inovačních aktivit podniků. Ve všech uvedených oblastech má ČR obrovské rezervy. Stát bude muset zvyšovat investice nejenom do podnikatelského vzdělávání, ale i do rozvoje infrastruktury a do podmínek pro inovační podnikání a vyrovnávat v této oblasti svůj dluh z minulosti.

Literatura

- [1] Bílá kniha výzkumu, vývoje a inovací v České republice [online]. [cit. 28.3.2010]. Dostupné z WWW: <http://www.tc.cz/dokums_raw/bilaknihavavai_1233061747.doc>.
- [2] Smlouva o založení Evropského společenství - [online]. [cit. 28.3.2009]. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/gallery/5/1749-8ca9577b53a4deb6f8c87820d1ea31b7.pdf>>.
- [3] Innovation Policy - [online]. [cit. 28.3.2009]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/innovation_policy_updating_union.pdf>.
- [4] European Innovation Scoreboard - [online]. [cit. 28.3.2009]. Dostupné z WWW: <<http://www.proinno-europe.eu/index.cfm?fuseaction=page.display&topicID=275&parentID=51>>.

Autorka

*Ing. Ivana Mandysová, Ph.D.
Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice
ivana.mandysova@upce.cz*